

“Uçak Krizi” ve Türkiye-Rusya İlişkileri

VÜGAR İMANBEYLİ

- Türkiye-Rusya ilişkileri nasıl bir tarihi seyir izlemiştir?
- “Uçak Krizi”nin ortaya çıkmasında Putin’in yürüttüğü politikaların rolü nedir?
- Türkiye-Rusya münasebetlerinin geleceği nasıl şekillenecektir?

GİRİŞ

24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus bombardıman uçağının Suriye sınırındaki mevzileri bombalarken Türkiye sınırlarını geçmesi ve yapılan uyarılara rağmen sınır ihlaline devam etmesi sonucu Türk jetleri tarafından vurularak düşürülmesi, son on yılda ikili münasebetlerde çok yönlü işbirliği kaydeden Türkiye ve Rusya arasında ciddi bir krize yol açtı. Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin’in ve Rus liderliğin olay sonrasındaki açıklamaları ve Moskova’nın Türkiye’yi doğrudan sıkıştırmaya yönelik izlediği politikalar, Türkiye-Rusya ilişkilerini neredeyse durma noktasına getirdi.

Peki, bu noktaya nasıl gelindi? Bu uçak olayı hangi koşullarda yaşandı? Moskova neden bu adımları atmayı tercih etti? Tarihi Türk-Rus münasebetleri bu konularda ne söylemektedir? Kriz sonrasındaki açıklamalar ve izlenen politikalar, bu sorunun boyutlarını aşmakta mıdır? Krizin meydana gelmesinde Rusya’nın son iki senede izlediği

revizyonist politikaların rolü nedir? Türk-Rus ilişkilerinin geleceği nasıl şekillenecektir?

Bu çalışmada yukarıdaki sorular çerçevesinde “uçak krizi” ve Türkiye-Rusya ilişkileri konu edilecektir. Öncelikle Türkiye-Rusya münasebetleri tarihine kısaca göz atılarak ortak ilişki kalıplarına değinilecektir. Ardından söz konusu krizin hangi koşullarda meydana geldiğinden ve nedenlerinden bahsedilecektir. Burada daha ziyade Rus iç politikasındaki saiklerin etkili olduğu fikri işlenecektir. Kriz sonrasındaki açıklamalar ve tarafların pozisyonları özetlendikten sonra da önümüzdeki dönemde gerek ikili, gerekse bölgesel ve küresel düzlemde Türk-Rus ilişkilerinin nasıl seyredebileceğine dair muhtemel senaryolardan söz edilecektir. Özet olarak yazı, “uçak krizi” akabinde Rus liderliğin söylem ve eylemlerini ve ayrıca Putin yönetiminin son iki senedeki politik tercihlerini dikkate alarak Türkiye-Rusya ilişkilerinde uzun bir süre gerilim frekansının devam edeceğini ileri sürmektedir.

Vügar İMANBEYLİ

Yrd. Doç. Dr. Vügar İmanbeyli lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde, yüksek lisans çalışmasını ise Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümünde tamamladı. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Avrasyacılık düşüncesi konusunda doktora tezini hazırladı. Ali Merdan Topçubaşı (1865-1934): Lider Bir Aydın ve Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Temsili (İstanbul, 2003); Azerbaycan-Osmanlı İlişkileri 1918 (İstanbul, 2006) ve Avrasyacılık: Rusya’nın Kimlik Arayışı (İstanbul, 2008) isimli telif çalışmalarının yanı sıra Rusçadan yaptığı çevirileri ile çeşitli makale ve yorumları yayımlanmıştır. İstanbul Şehir Üniversitesi kuruluş çalışmalarına katılan İmanbeyli, halihazırda Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHİ SEYRİ: ÇATIŞMA VE YAKINLAŞMA DİYALEKTİĞİ

Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye-Rusya münasebetlerinde dominant ilişki biçiminin rekabet olduğu söylenebilir. Öyle ki, bu rekabetin geçen asırlarda çok sayıda sıcak çatışmaya yol açtığı bilinmektedir. 13. asrın sonlarında Söğüt'ten yükselen Osmanlı Türklerinin Anadolu, Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz gibi komplike jeopolitik havzalara hükmettiklerini; Moğol-Tatar dönemi sonrasında ise 15. asırdan itibaren Moskova çevresinde perçinlenen Rusların da güneye, batıya ve doğuya doğru yayıldıklarını görmekteyiz. İmparatorluk inşa süreçlerini tamamlayan bu iki aktör, 17. asırdan itibaren Karadeniz çevresinde mütemadi aralıklarla sıcak çatışmalara girişmiş; 18 ve 19. asırlarda dörder savaş yapmışlardı. Bir anlamda Türkler ve Ruslar birbirlerini epey bir süre sadece savaş meydanlarında tanıma imkanı bulmuşlardır. Her iki tarafın zihninde karşıt algıların perçinlenmesi işte bu çatışma süreçlerinde gerçekleşmiştir. Savaşın olmadığı “soğuk barış” zamanlarında ise, iki taraf da çoğunlukla birbirlerine karşı müteyakkız durumda bulunmuşlardır.

Bununla birlikte, sıcak çatışmalar ve soğuk barış dönemleri haricinde Türk-Rus münasebetlerinde yakınlaşma olarak sınıflandırılabilir dört istisnai dönem olduğunu da belirtmek gerekir. I. Yakınlaşma döneminde (1798-1805) Napolyon'a karşı Osmanlı-Rus ittifakı yapılmıştı; hatta ilk defa bu dönemde Rus savaş gemileri Boğazlardan geçerek Adriyatik'e gitmişlerdir. II. Yakınlaşma (1833-1841), isyancı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya karşı yapılmış Osmanlı'yı daha sonra “Avrupa'nın hasta adamı” olarak niteleyecek olan Çar I. Nikolay ile yapılan ittifakla gerçekleşmiştir. O esnada ilk defa (7 bin kişilik) bir Rus askeri birliği Boğazlara (Beykoz'a) konuşlandırılmıştı. III. Yakınlaşma (1920-1930'lu yıllar) döneminde ise, Cumhuriyetin ilk yıllarında İtilaf Devletlerine karşı Bolşevik Rusya ile askeri işbirliği yapılmış, daha sonra bu işbirliği ekonomik yardımların alınması şeklinde daha da genişletilmiştir. Görüldüğü üzere, ilk üç yakınlaşma kısa süreli cereyan eden askeri ittifaklar etrafında meydana gelmiştir. Bu yakınlaşmaların, bölgesel ve küresel siyasetteki cid-

di değişmelerin hemen akabinde baş gösterdiklerini; bununla beraber, hem öncesinde hem de sonrasında Türk-Rus savaşlarının yaşandığını kaydetmek gerekir. Kısmen III. Yakınlaşma hariç (Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik işbirliği söz konusu) tamamının tek boyutlu (askeri) olduklarını, devamlı Rus askeri yardımının mevzubahis olduğu ve askeri-güvenlik kaygılarından ortaya çıktıkları söylenebilir. Bu kaygılar ortadan kalkınca da yeniden rekabet ve çatışma kalıbına döndüğü görülmektedir.

2002-2015 yıllarını kapsayan IV. Yakınlaşma ise, öncekilerden tamamen farklı dinamiklerle gerçekleşmiştir. Burada askeri bir ittifak söz konusu değildi. Bu yakınlaşmanın temelinde ticari-ekonomik alış-veriş yoğunluğu, karşılıklı yatırımlar, üst düzeyde diplomatik diyalog ve ayrıca giderek artan kültürel-insani temaslar gibi “yumuşak güç” unsurları yatıyordu. Özellikle Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü Rusya'dan temin etmesi de ayrı bir işbirliği alanı idi. 2000'li yıllarda Türkiye-Rusya arasındaki ticaret hacmi 30 milyar dolarlara yükselmiş; bankacılık, turizm, enerji ve inşaat/konut gibi çeşitli alanlarda karşılıklı yatırımlar da yine milyar dolarlarla ölçülmekteydi. İlk defa iki toplum arasında binlerce evlilik söz konusu idi. Eskiden savaşlarda karşı karşıya gelen Ruslar ve Türkler artık ticaret, ekonomi, turizm, eğitim ve sosyo-kültürel alanlarda uzun dönemli işbirliğine girişmişlerdi.

Türkiye'nin dış politikada bağımsız davranabileceğini gösteren 2003 Mart tezkeresinden sonra iki ülke arasında siyasi-diplomatik temaslar da artmıştı. Bilhassa Türkiye'nin inisiyatifi ile ilişkilerin kurumsallaştırılması ve kökleştirilmesi yönünde adımlar atılmakta idi. Örneğin, Ankara'nın önerisi ile iki ülke arasında mütemadi siyasi diyalogu sağlayacağı öngörülen Üst Düzeyde Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuştu. Bu mekanizma, ülke liderlerinin ve bakanlarının her sene mütemadi görüşmelerini sağlamaktaydı. Tüm bu politikalarla Türkiye, 1990'lı yıllarda ikili ilişkilerde görülen gerginlikleri bertaraf etmeyi amaçlamakta ve zamanla bu işbirliğinin bölgesel alanlardaki rekabeti de minimize edeceğini düşünmekteydi.

Bu çerçevede artık Türkiye-Rusya ilişkilerinin eski ilişki biçimlerinden farklılaştığı kanısı ortaya çıkmıştı zira önceki yakınlaşma dönemlerine hiç benzemeyen çok yönlü işbirliği söz konusu idi ve karşılıklı bağımlılık gittikçe artmaktaydı. Bu da, çıkabilecek sorunların müzakere edilerek çözülme imkânını artırmaktaydı. İkili ilişkilerde pek çözülemeyecek/konuşulamayacak bir sorun görülmez iken, bölgesel politikalarda keskin ayrışmaların olduğu bilinmekteydi. Gerek Balkanlar’da, gerek Kafkaslarda, gerekse Karadeniz çevresinde ve Ortadoğu’da Türk ve Rus çıkarları örtüşmekten ziyade ayrışmaktaydı ve bu bölgelerde örtük bir rekabet, zaman zaman da açıktan bir karşı karşıya gelme söz konusu idi. Suriye iç savaşının patlak vermesiyle birlikte Türkiye’nin muhalifleri, Rusya’nın ise Esed rejimini desteklemesi bu tür bir rekabetin bariz bir göstergesi idi. Bununla birlikte, bölgesel politikalarda kıyasıya rekabet eden ve farklı askeri bloklara mensup olan iki ülke, ikili ilişkilerini üst düzey işbirliği seviyesinde tutmakta idi. Bu anlamda, son dönemdeki Türk-Rus münasebetleri, uluslararası ilişkilerde ilginç bir örnek vaka olarak görülebilirdi.

“UÇAK KRİZİ”NİN ARKA PLANI: PUTİN RUSYA’SININ “REVİZYONİST” POLİTİKALARI

Peki ne oldu da bu ilişkiler durma noktasına geldi? Putin’in Suriye’de Eylül 2015 itibariyle hava birliklerini konuşlandırması, diğer bir ifadeyle Suriye iç savaşına doğrudan askeri müdahalede bulunması ve özellikle Rus uçaklarının Türkiye’nin tam sınırındaki bölgeleri bombalamaya başlaması, bardağı taşıran son damla olmuştur. “Uçak krizi” de tam bu noktada meydana gelmiştir.

Burada Rusya’nın Suriye’ye bu kadar müdahil olmasının ve Türkiye ile karşı karşıya gelmesinin nedenlerine bakılırsa, bunun Moskova’nın bölgede sadece birkaç mevzi kazanma dürtüsünden neşet ettiğini söylemek pek açıklayıcı sayılamaz. Burada Putin’in son iki senede hem iç, hem de dış politikada uygulamakta olduğu “revizyonist” politikaların etkili olduğu söylenebilir. Günümüz Rusya’sının siyasi ve ekonomik yapısına yakından bakmadan ve Putin iktidarının kay-

galarını analiz etmeden söz konusu revizyonist politikaların ve de “uçak krizi”nin anlaşılması zordur.

Putin’in iktidara gelişiyle birlikte 2000’li yıllarda Rusya’da üst düzeyde merkezileşmiş bir politika örgütlenmenin oluşturulduğunu ve bu yapılanmanın merkezinde de güvenlik elitinin (siloviki) konumlandırıldığını görmek mümkündür. Kendisi de eski bir Sovyet istihbarat subayı olan ve başbakan olmadan önce FSB’nin (İç Güvenlik Servisi) başında bulunan Putin’in etrafındaki pek çok bürokratin güvenlik elitinden gelen kişilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Sergey İvanov, Duma Başkanı Sergey Narişkin, Rusya’nın en büyük petrol firması Rosneft’in başkanı İgor Seçin veya Rus Devlet Demiryollarının bir süre önce görevden alınan başkanı Vladimir Yakunin bunlardan sadece birkaçıdır. Güvenlik elitinin etrafında ise etatist liberaller ve oligark grupların mevzilendiği söylenebilir. Putin iktidarının ilk yıllarından itibaren süper başkanlık modeli çerçevesinde son derece merkezî bir iktidar hiyerarşisi (vertikal’ vlasti) oluşturulmuştur. 1990’lı yıllarda seçimle gelen bölge valileri, artık Putin tarafından atanır olmuştur. Bunun yanında, memurlar partisi olarak da bilinen Birleşik Rusya Partisi teşkil edilerek parlamentoda çoğunluk garantisi edilmiş ve muhalefet de bu sistemin koyduğu çizgilerin dışına çıkamayarak sistem-içi muhalefete dönüşmüştür. Sistem-dışı muhalefet ise, başta televizyon kanalları olmak üzere basın-yayın organlarının kontrol altına alınmasıyla etkisizleştirilmiştir.

Güvenlik elitinin hakim olduğu bu yapının ekonomi-politiğine gelince, yine son derece tekelleşmiş ve sıkı bir kontrol altında tutulan, çoğunlukla hammadde (petrol ve doğal gaz) ihracatına dayanan, devletin hem oyuncu (üretici), hem de oyun kurucu olduğu ve üst düzey kleptokrasinin hakim olduğu bir düzenden bahsedilebilir. 2000’li yıllardan petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasıyla birlikte Rusya, her yıl yaklaşık 150-250 milyar dolar arasında bir dış ticaret fazlası vermekteydi. Gelen petrodolarlar, halkın yaşam standartlarında göreceli iyileşmelere ve bölge elitlerinin memnun edilmesine yol açsa da, ekonomik sistemin

verimsizliğini, hammadde fiyatlarına duyarlı kırılabilirliğini ve kleptokratik karakterini bertaraf edememiştir. Petrol fiyatlarının 100 doların üzerinde seyretmesine rağmen 2009-2010 yıllarından itibaren Rusya ekonomisi büyüme kaydedememiş ve aksine gerilemeye başlamıştır. 2011-2012 yıllarında ise mevcut rejime karşı sosyo-politik zeminde protestoların yavaş yavaş ivme kazandığı görülmektedir.

İşte tam o esnada, 2012'de başkanlık koltuğuna geri dönen Putin'in ve onun liderliğindeki güvenlik eliti, iktidarın sorunsuz sürdürülmesi, meşruiyetinin sorgulanmaması ve siyasi-ekonomik yapıdaki değişim taleplerinin bertaraf edilmesi için yeni "revizyonist" politikalara yöneldi. Burada her şeyden önce rejimin güvenliği ve bekası gelmekteydi. 2014'ten itibaren Ukrayna'nın Kırım bölgesinin işgaliyle uygulamaya konulan "revizyonist" politikalar, hem içerideki eliti konsolide etmeye, hem de halk kitlelerini milliyetçi söylemlerle beslemeye yönelikti. Zira başka türlü mevcut sistemin meşruiyetini sağlamak ve ekonomik büyümeyi/gelişememeyi izah etmek mümkün değildi. Artık ülke gündemi de tamamen değişmiş, öncelik "ülkeyi çevreleyen dış düşmanlarla" mücadele etmeye verilmiş ve devlet kontrolündeki medyanın da pompaladığı savaş atmosferine girilmişti. Bir buçuk sene boyunca Ukrayna meselesi Rus kamuoyunda tartışılan neredeyse tek konu haline geldi. Böylece, rejimin meşruiyetini ve ülke-içi problemleri ciddi olarak tartışmanın da önü kesilmişti. İktidar meşruiyetini pekiştirirken, Putin'in reytingleri de tavan yapmıştı.

Lakin hemen kaydedilmelidir ki, Putin'in revizyonist politikaları, Rusya'nın yakın çevresindeki ülkelerle (önce Gürcistan, sonra Ukrayna) ve ayrıca Avrupa ve Amerika ile ilişkilerini de kökünden olumsuz yönde etkilemiştir. 2014'ten itibaren Batılı ülkelerce uygulanan ambargolar ve petrol fiyatlarının keskin bir şekilde düşmesi, Rusya'nın ekonomik zorluklarını daha da artırmıştı, zira bu kaynakların ihracatından gelen gelirler ülke bütçesinin yaklaşık yüzde 55-60'ını oluşturmaktaydı. Dahası, Kırım'ın ilhakının yanında Ukrayna'nın güneydoğusunu da istikrarsızlaştırması Rusya'yı, uluslararası izolasyona sürüklemişti. Bunla-

rın yanında, Eylül 2015 itibariyle gelecek yılın bütçe çalışmaları da yine petrol fiyatlarının sürekli düşüş kaydetmesi nedeniyle ciddi anlamda riske girmişti (15 Aralık'ta tasdik edilen 2016 bütçesinde petrol fiyatı 50 dolardan hesaplanmıştır).

Bu noktada dış politikada yeni bir cephenin açılması ve kamuoyunda yeni bir söylemin ivedilikle gündeme sokulması elzemdi. Bir anda uluslararası terörizmle mücadele konusu Rusya'nın birincil gündem maddesi haline getirildi. "Suriye'deki teröristler" in, Rusya için birinci dereceli tehdit teşkil ettikleri ileri sürüldü. Ve akabinde hava birlikleri Esed rejimine yardıma gönderildi. Suriye cephesini açmakla Putin'in en azından şu dört amacı güttüğü söylenebilir:

1. İç kamuoyunu Ukrayna meselesi gibi uzun bir süre meşgul edecek yeni bir gündem maddesi oluşturmak,
2. Ukrayna'dan sonra bir anlamda küresel oyuna dahil olarak uluslararası izolasyondan kurtulmaya çalışmak,
3. Ortadoğu'da gerilimi artırarak petrol fiyatlarının düşmesini önlemek,
4. Suriye'de hızlı bir zafer kazanarak Doğu Akdeniz'e yerleşmeye çalışmak.

Fakat gelinen noktada bu hesapların tutmadığı görüldü. Hızlı ve kesin bir zaferin kazanılmasının zor olduğu anlaşıldı. Hele Rusya'nın askeri müdahalesi, diğer büyük güçlere de bölgeye gelmeleri için adeta bir davetiye çıkardı. Dahası, petrol fiyatları yükselmedi ve hatta inişe geçti. Öte yandan Rusya'ya uygulanan ambargolar devam etmekte ve uluslararası izolasyondan çıkılması pek yakın gözüküyor, zira Ukrayna meselesinde de bir ilerleme bulunmuyor. İç kamuoyuna "uluslararası terörizmle mücadele" tezi pompalansa da, iktidarı oluşturan bütün grupların Suriye'ye askeri müdahalenin gerekliliği hususunda pek ikna olduklarını da söylemek zordur.

Bu esnada yeni bir düşmana, yeni bir söyleme ve yeni bir gerilim atmosferine ihtiyaç vardı. Türkiye'nin sınır bölgelerini bombalayan Rus uçaklarının düşürülmesi, böyle bir gerilim alanı oluşturma fırsatı doğurdu. Böylece, Putin'in "revizyonist" politikaları, en sonunda Rusya'yı en yakın partnerlerinden birisi olan Türkiye ile

doğrudan karşı karşıya getirdi. Rejimin bekası için gerekirse, yakın bir ortak bile kolaylıkla feda edilebilirdi. Hedefin Türkiye olarak seçilmesinde başka saiklerin de olduğu düşünülebilir. Burada Türkiye'nin, gerek Rusya'nın içinde, gerekse yakın çevresindeki Türk/Müslüman topluluklar ile ilişkileri, gerekse ekonomik/askeri kapasitesi ve yumuşak gücü ile Rusya'ya meydan okuma potansiyeline sahip olması göz önünde tutulmalıdır.

“UÇAK KRİZİ” TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNDE NE ANLAMA GELİYOR?

Öncelikle uçağın düşürülmesinin, yapılan uyarılar bir tarafa bırakılsa bile beklenmedik bir olay olduğunu düşünmek oldukça zordur. Bölgede askeri yığınak yapan ve sınır boyunca her gün bomba yağdıran Rus uçaklarının devriye görevi yapan Türk uçakları ile karşı karşıya gelme ihtimali bir hayli yüksekti ve bunun Rus askeri planlamacıları tarafından hesaplanmaması düşünülemezdi. Bu karşılaşmanın şekli veya zamanı farklı olabilirdi, ama olasılığı üst düzeydeydi. Bunun yanında, Rusya, Türkiye'nin tam da “yakın çevre” sine askeri yönden müdahale ederken Ankara'nın hiçbir tepki göstermemesini bekleyemezdi, zira bu “yakın çevre” kavramını da 1990'larda yine Moskova tedavüle sokmuştu. Komşuları olan eski Sovyet ülkelerini “yakın çevre” (blijnee zarubejye) terimi ile tanımlayan Rusya, bu bölgeleri kendisinin öncelikli nüfuz alanı olarak belirlemiş, bununla da kalmamış buralara üçüncü tarafların müdahalesine de sert tepki göstereceğini ilan etmişti. Dolayısıyla, şimdi Moskova, Türkiye'nin “yakın çevre” sine girdiği takdirde benzeri bir sert tepkiyi alabileceğinin farkında idi. Türkiye'nin çok hassas olduğu Bayırubacak Türkmenlerini bombalayarak ve sınır ihlalleri yapmak suretiyle bu krizin gelişini tetiklemiştir. 17 Aralık 2015'te Putin'in yıllık basın konferansında Suriye Türkmenlerini hiçe sayan ve onların o bölgede yaşadıklarından haberi bile olmadığını söyleyerek onlarla alay edercesine sarf ettiği sözler, bu krizin hiç de sürpriz olmadığına işaret etmektedir.

“Uçak krizi” Türkiye-Rusya ilişkileri açısından birçok şeyi ortaya çıkardı.

Birincisi, olay sonrasında Putin'in Türkiye liderlerine karşı mesnetsiz suçlamaları, ilişkilerin kısa sü-

rede tamir edilme zeminini oldukça tahrip etmiştir. İki lider arasında uzun yıllardır adım adım tesis edilen güven, yerini bir anda güvensizliğe bırakmıştır. Bunun yanında, Putin'in doğrudan Türkiye'nin birinci dereceli karar alıcılarını hedef alması ve onları DAİŞ ile ilişkilendirmesi, mevcut krizin diplomatik yollarla çözümlenmesini zorlaştırmıştır.

İkincisi, Rusya'nın bu krizi lokalize edip çözüme yönünde çaba sarf etmek yerine, meseleyi başka zeminlere yayma ve Türkiye karşıtı topyekûn propagandaların devreye sokulması ve alelacele ekonomik ambargoların ilan edilmesi, ikili ilişkilerde 2000'li yıllardan devam eden yakınlaşma dönemini adeta sona erdirmiştir.

Üçüncüsü, Putin ve çevresinin Türkiye karşıtı agresif tavrı, Rus zihninin derin katmanlarında yatan eski önyargıları da bir anda su yüzüne çıkarmıştır. Krizden sonraki üç hafta sonunda Rusya'da VTsIOM şirketi tarafından yapılan bir kamuoyu yoklamasında Türkiye karşıtı politikaları ve ambargoları destekleyenlerin oranı yüzde 82 olarak kaydedilmiştir. Bu da son haftalarda devletin tüm aygıtlarının ülke içinde yürüttüğü ve desteklediği Türkiye karşıtı propagandanın etkisini göstermektedir.

Dördüncüsü, sözkonusu krizin, Türkiye'de zaman zaman gündeme gelen “Avrasyacı” eğilimleri de zayıflatacağı öngörülebilir. Bundan sonra Türkiye'nin, Rusya'nın kurucu üyesi olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü ve benzeri teşkilatlara yönelik yakınlaşma çabaları da azalacaktır. Ankara'nın, Rusya'nın saldırgan politikalarını dengelemek için AB ve ABD'nin yanısıra diğer güçlerle ilişkilerini derinleştirmeye devam edeceği söylenebilir. Son olarak, ikili ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artırılmasıyla muhtemel sorunların minimize edileceği yönündeki görüşün de bu kriz bağlamında gözden geçirileceği düşünülebilir; çünkü bir tarafın karar alıcılarının çeşitli nedenlerle mevcut tüm bağlantıları koparma ve yeni bir gerilim alanı oluşturma noktasında kolaylıkla risk alabileceklerinin mümkün olduğu ortaya çıkmıştır. Burada da yine Rusya'daki siyasi yapının kapalı olması, güvenlik eliti çevresinde oluşan rejimin kompozisyonu ve bu iktidarın iç kaygılarının, diğer bir deyişle siyasi rejimin bekası ve güvenliğinin öncelikli rol oynadığı ileri sürülebilir.

TÜRKİYE-RUSYA MÜNASEBETLERİNİN GELECEĞİ

Rus uçağının düşürülmesinin akabinde Moskova'dan yapılan açıklamalar ve Türkiye'yi sıkıştırma yönünde uygulamaya konulan politikalar, Türkiye-Rusya ilişkilerinin bundan sonra en azından Putin döneminde gerilimli bir seyir izleyeceğine işaret etmektedir. Rus uçağının düşürülmesiyle imajı derin bir yara alan Rus liderin, Türkiye aleyhinde her türlü faaliyeti destekleyeceği tahmin edilebilir. Uzun bir süredir bütçesinin yüzde 30'undan fazlasını savunma ve güvenlik harcamalarına ayıran, yakın çevresindeki ülkelere karşı saldırgan politikalar izleyen, bunları Gürcistan ve Ukrayna misalinde görüldüğü gibi işgale kadar varıran ve sıklıkla nükleer silahların kullanılmasından bahseden bir liderlikten, makul adımların atılmasını beklemek oldukça zordur. Rusya ekonomisindeki resesyonun çok kısa sürede atılamayacağı ortada iken, Putin'in etrafındaki eliti ve iç kamuoyunu konsolide etme adına yeni düşmanlar oluşturma ve ülkeyi bir savaş atmosferinde tutma politikasının devam edeceği tahmin edilebilir.

Her düzlemde Rusya'nın baskısıyla karşı karşıya kalabilecek olan Türkiye'nin çok dikkatli ve temkinli davranması gerekir. Küresel düzlemde Türkiye, Rusya'nın bu meydan okumasına cevap verirken ABD, AB, Japonya ve diğer güçlerle diplomatik ittifak arayışlarını sürdürülmelidir. Ayrıca, Türkiye kendisine karşı Rusya liderliğinde bir bölgesel ittifakın da ortaya çıkmasına imkan vermemelidir. Kriz sonrası yaşananlar, Moskova'nın başlıca hedeflerinden birinin de Türkiye'yi Kafkasya, Orta Asya ve Rusya'da mukim Türk ve

Müslüman topluluklardan izole etmeye yönelik olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Ankara, söz konusu topluluklarla ilişkilerini her alanda sürdürmeye devam etmelidir. Ayrıca, Rusya'nın yakın çevresindeki ülkelerle işbirliğini ve entegrasyonu artıracak girişimlerde bulunmalıdır. Özellikle "uçak krizi" sonrasında Türkiye'ye her türlü desteği verebileceğini söyleyen Azerbaycan'a ve yine Türkiye-Rusya ilişkilerinin bozulmasından rahatsızlık duyduğunu beyan etmekle bir anlamda Moskova'ya mesafeli davranan Kazakistan'a yönelik doğrudan ve dolaylı hamlelerinin gelebileceği ihtimali çok yüksektir. Bunun yanında, Rus saldırganlığının kurbanı olan Ukrayna her platformda dile getirilebilir.

Son olarak Türkiye, ikili ilişkiler düzeyinde Rusya'nın vereceği zararları minimize etme yönünde önlemler de almalıdır. Enerji hususunda gelebilecek hamleleri boşa çıkarmak için Türkiye yeni pazar arayışlarını sürdürmeli ve enerji konusundaki bağımlılığı dağıtmalıdır. Rusya ile iş yapan Türk şirketlerine zararlarını telafi etmek için hem mali, hem de hukuki boyutta destek verilmelidir. Neticede, ikili düzeyde Türkiye proaktif bir yaklaşım içinde bulunmalı ve sorunların diplomatik yolla çözülmesine çabalamalı, Putin ve çevresinden gelen provokatif açıklamaları soğukkanlılıkla değerlendirmelidir. Bu çerçevede, Moskova'nın ekonomik ambargolar ve vizelerin kaldırılması gibi reaktif politikalarına karşı misilleme ile karşılık vermemelidir. Bu proaktif tutum, Putin ve çevresinde Türkiye karşıtı yürütülen kampanyaların rasyonelliğini tartışmaya açabilir, iktidar grupları arasındaki rekabeti derinleştirebilir ve Putin'in politikalarının meşruiyetinin sorgulanmasına ve revize edilmesine yol açabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara
Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985